

Шніп Ю. В.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «ЧАС» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті розглядається переклад англійських фразеологічних одиниць із компонентом «час» українською мовою за допомогою трьох класів еквівалентності (за денотативною моделлю). На основі аналізу ілюстративного матеріалу, тобто англійських фразеологічних одиниць, виокремлено безеквівалентні одиниці з компонентом «час» і визначено способи їх перекладу.

Ключові слова: переклад, фразеологічна одиниця, компонент «час», денотативна модель, класи еквівалентності, безеквівалентна фразеологічна одиниця, калькування, описовий переклад.

Постановка проблеми. Фразеологія має особливі функції в мові та мовленні. Зі значення фразеологічних одиниць випливає їх здатність реалізовувати інтенцію автора самостійно або разом з іншими мовними одиницями. Відмінними особливостями фразеологізмів є їх багатозначність і залежність від контексту, що має бути враховано під час перекладу. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) потребують специфічного перекладацького підходу, а конкретизація особливостей фразеологізмів окремих тематичних груп із попереднім їх вивченням на матеріалі лексикографічних джерел може допомогти в переданні змістових відтінків фразеологічних одиниць під час їх перекладу у відповідному контексті.

Актуальною проблемою сучасного перекладознавства є моделювання перекладацького процесу. Дослідженням і вивченням особливостей одиниць мови, включаючи ФО, та проблем перекладацьких рішень займалися такі вчені: Я.І. Рецкер, Г.Е. Мірам, В.В. Виноградов, Л.К. Латишев, В.Н. Комісаров, Л.С. Бархударов, А.М. Паршин, Н.Д. Арутюнова, Л.С. Бархударов, О.В. Бурда-Лассен, С.І. Влахов, Л.Ф. Дмитрієва, Р.П. Зорівчак, І.В. Корунець, В.М. Телія, Я.А. Баран, О.В. Кунін, В.А. Маслова, Г. Безіл, Дж. Кетфорд, М. Ларсон, А. Нойберт, М. Снелл-Хорнбі. Згадані вище вчені вивчали ФО та їх переклад у різноманітних аспектах, які ми враховували в ході нашого дослідження. Лінгвісти Н.Д. Арутюнова й О.В. Афанасьєва вивчали ФО з концептуальним компонентом «час», але переклад цих одиниць мови не був предметом їхніх досліджень, що зумовлює актуальність статті.

Метою статті є висвітлення особливостей перекладу ФО, у яких здійснюється вербалізація базового концепту «час» в англійській мові. Робота базується на денотативному підході (запропонованому Г.Е. Мірамом [11; 12]) до перекладу ФО на позначення концепту «час», релевантному саме для цих одиниць вторинної номінації, а також на класифікації способів перекладу безеквівалентних ФО. Дослідження здійснено на основі аналізу 117 англійських ФО із концептуальним компонентом «час», що має експліцитне та імпліцитне вираження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмінності між мовою оригіналу (англійською) й мовою перекладу (українською),

наприклад, відсутність інформації про певні явища в мові оригіналу, відмінності в соціальних і політичних реаліях [7, с. 67], несхожість культурних особливостей та особливостей навколишнього середовища, зумовлюють виникнення проблем у процесі перекладу англійських ФО із компонентом «час» українською мовою.

За В.В. Красних, адекватний переклад – це вибір еквівалента, який має вплив на ті самі ділянки когнітивного простору і структури, що й оригінал [6, с. 33]. Дослідник Л.К. Латишев уважає, що передання сенсу й відображення образності ФО, тобто збереження комунікативно-прагматичного потенціалу, є найважливішим [9, с. 30]. Згідно Б.Т. Кашароковим, під час перекладу ФО необхідно звертати увагу на такі чотири аспекти [4, с. 206–207]:

1) **лінгвістичний** залежить від компетентності перекладача та знання мови оригіналу, володіння засобами образності. Цей аспект включає знання лінгвістичних і лінгвокраїнознавчих реалій, що стосуються історичних подій, традицій і звичаїв;

2) **когнітивний** має за основу фонові знання перекладача, а саме: знання тематики і предмета (важливим є вибір мовних засобів для забезпечення доступності сприйняття й розуміння тексту);

3) **ситуативний** стосується усвідомлення перекладачем ситуації (контексту) без наявного ключового слова;

4) **прагматичний** базується на суб'єктивних знаннях перекладача.

Н.В. Любчук стверджує [10, с. 222], що під час визначення фразеологічних еквівалентів необхідно враховувати всі мовні рівні (лексичний, граматичний, конотативний аспект, функціонально-стилістичну характеристику).

Для здійснення адекватного перекладу застосовується певна модель. Найбільш поширеними в теорії перекладу є денотативна, семантична, трансформаційна, семантико-семіотична, комунікативно-функціональна та інформативна моделі перекладу.

За денотативною моделлю, переклад ФО із компонентом «час» в англійській мові включає такі операції [12, с. 44–45]:

1) перекладач прослуховує (читає) повідомлення тексту вихідної мови;

2) перекладач знаходить денотат і концепт;

3) перекладач формулює повідомлення мовою перекладу, ураховуючи денотат і концепт.

На думку Г.Е. Мірама, переклад фразеологічної одиниці можна розглядати крізь призму мовного знака [12, с. 40]. Між денотатом і мовним знаком існує зв'язок, який «інтерпретується через ментальний образ денотата» [12, с. 91], тобто концепт «час». Цей концепт не є представленим у фізичному світі й вважається філософською або логічною категорією [13, с. 47]. На думку Г.Е. Мірама й А.М. Гона, «у денотативному підході первинну роль відіграє не денотат, а концепт, породжуваний на основі знака вихідної мови» [11, с. 101]. У статті ФО з компонентом «час» в англійській мові (далі – 31, 32) розглядають-

ся як знаки вторинної номінації. Автор оригінальної одиниці мови реагує на денотат, генеруючи ментальний образ часу, тобто концепт «час» (далі – КЧ1), а потім вербалізує останній у вигляді мовного знака [11, с. 67]:

Д → КЧ1 → 31.

Під час прочитання тексту читач (слухач) реагує на знак, генеруючи на його основі певний образ універсального концепту «час» (далі – КЧ2), який не повністю збігається з концептом 1, тобто з авторським денотатом [11, с. 67]:

31 → КЧ2.

У процесі інтерпретації перекладач спочатку повторює розумові операції читача (слухача), а потім на основі концепту КЧ2 (не повністю збігається з авторським) шукає відповідну одиницю в українській мові [11, с. 68]:

31 → КЧ2 → 32.

Згідно з Г.Е. Мірамом, під час перекладу фразеологічної одиниці на позначення концепту «час» з англійської мови українською не доцільне застосування перекладацьких трансформацій, так як в основі цього підходу лежить пряма відповідність між формами (структурами) різних мов і рівнями еквівалентності [12, с. 101]. Г.Е. Мірам пропонує застосування трьох класів еквівалентності в перекладі [12, с. 109]:

1) **структурно-семантична еквівалентність**, яка передбачає збіг структури, значення та комунікативної інтенції вихідного тексту й перекладу;

2) **семантична еквівалентність**, за якої необхідні збіг значення та комунікативної інтенції вихідного тексту й перекладу (у випадку незбігу структур);

3) **прагматична еквівалентність** позначає збіг комунікативної інтенції вихідного тексту й перекладу за різної структури та значення.

На основі аналізу лексикографічних джерел у ході дослідження було виділено 1 117 фразеологічних одиниць, що вербалізують концепт «час» в англійській мові, та розподілено за рівнями еквівалентності Г.Е. Мірама (таблиця 1).

Дослідник Г.Е. Мірам стверджує, що неможливе однозначне зарахування певних фразеологічних єдностей (ідіом), фразеологічних сполучень і зрощень до того чи іншого класу еквівалентності [12, с. 112], що свідчить про складність і актуальність дослідження цього перекладацького аспекту.

На основі аналізу лексикографічних джерел виявилося, що 82% (913 ФО) фразеологічних одиниць вдалося класифікувати за критеріями Г.Е. Мірама (див. таблицю 1). Структурно-семантичні еквіваленти становлять 172 ФО (16%), семантичні екві-

валенти – 270 ФО (24%), прагматичні еквіваленти, яких, за Г.Е. Мірамом, більшість, становлять 471 ФО (див. таблицю 1). До класу безеквівалентних фразеологізмів нами зараховано 18% (204 одиниці) (див. таблицю 1).

Фразеологічні одиниці діляться на дві групи: ті, які мають еквівалент у мові перекладу, та ФО, що не мають еквівалентів [3; 7].

На думку О.В. Куніна [7; 8] і С.І. Влахова [3], ФО другої групи необхідно перекладати застосуванням кальки. Це дає змогу перекладати безеквівалентні ФО в мові перекладу максимально зберігаючи семантику мови оригіналу, а також створюючи нове сполучення в мові перекладу, яке має ідентичну структуру вихідної одиниці мови [3; 8]. У працях дослідників йде мова й про частковий фразеологічний еквівалент (значення в мові перекладу характеризується адекватністю порівняно зі значенням фразеологізму в мові оригіналу, але відрізняється від нього образною основою та метафоричністю) [3; 8].

Лінгвіст Я.І. Рецкер стверджує, що за умови відсутності еквівалента в мові перекладу перекладач має звернутися до засобів перекладу безеквівалентних одиниць мови. Якщо існує кілька еквівалентів у мові перекладу, виникає необхідність визначити, який із них є доцільним у відповідному контексті [14, с. 244]. ФО можуть зберігати національно-культурні аспекти. У такому випадку найголовніше завдання – це передати національний колорит без заміни фразеологізму еквівалентом, який несе в собі зовсім інші культурні реалії. Фразеологічна одиниця може мати еквівалент у мові перекладу, а контекст його вживання не дає змоги зробити таку заміну [14, с. 187].

Я.А. Баран [2], В.Н. Комісаров [5], О.В. Кунін [8], Я.І. Рецкер [14] виділяють такі способи перекладу безеквівалентних ФО:

1. **Калькування, або дослівний переклад** застосовується у випадках, коли за допомогою інших прийомів, зокрема фразеологічних, неможливо передати цілісність експресивно-емоційного та семантико-стилістичного значення фразеологічної одиниці [2; 5; 8; 14], яке необхідно донести до читача.

Основне в застосуванні фразеологічного калькування – це створення нового сполучення в мові перекладу за умови копіювання структури вихідного фразеологізму [2; 5; 8; 14]. За В.Н. Комісаровим, під час створення фразеологічної кальки потрібно їй надати відповідну форму крилатого виразу [5, с. 140].

2. **Описовий переклад ФО** – це тлумачення, пояснення, порівняння, опис, тобто засоби, які передають у максимально виразній і стислій формі зміст ФО [2; 5; 8; 14]. Для досягнення

Таблиця 1

Класи еквівалентності фразеологічних одиниць (на позначення концепту «час» в англійській мові) за Г.Е. Мірамом

№	Клас еквівалентності за Г. Е. Мірамом	Англійська фразеологічна одиниця	Український відповідник	Кількісне співвідношення	Відсоткове співвідношення, %
1	Структурно-семантична еквівалентність	<i>time presses</i>	<i>час тіснить</i>	172	16
		<i>Strike while the iron is hot</i>	<i>Куй залізо, поки гаряче</i>		
2	Семантична еквівалентність	<i>Creator gives time and takes it again</i>	<i>Бог дає і Бог забирає (час)</i>	270	24
		<i>There is a time for things</i>	<i>На все свій час</i>		
3	Прагматична еквівалентність	<i>You cant teach an old dog new tricks</i>	<i>З молодого як із воску: що хочеш, те й виліпиш</i>	471	42
		<i>Each of us is allotted a certain fixed time on earth</i>	<i>Кожному овочеві свій час</i>		
4	Безеквівалентні ФО	<i>young tartar</i>	<i>неслухняна дитина,</i>	204	18
		<i>to rob the cradle</i>	<i>мати стосунки з кимось набагато молодшим</i>		
		Усього		1 117	100

адекватного перекладу безеквівалентної фразеологічної одиниці потрібно застосовувати вільне сполучення слів (переклад за допомогою дескриптивної перифрази) [5, с. 156]. Під час перекладу безеквівалентного фразеологізму є випадки необхідності вживання не тільки кальки, а й стислої історичної довідки [2, с. 95]. Такий спосіб перекладу називається подвійним, або паралельним.

Безеквівалентні фразеологічні одиниці на позначення концепту «час» в англійській мові не мають відповідників в українській мові. Цей клас у ході аналізу становили 204 фразеологічні одиниці (18% від загальної кількості одиниць), що свідчить про відмінність сприйняття часу, тобто індивідуальної картини світу носія мови та концептуальної картини світу загалом (таблиця 2).

Способи перекладу ФО на позначення концепту «час» в англійській мові подано в таблиці 2. Представлені фразеологізми є безеквівалентними і становлять проблему під час перекладу, оскільки пошук засобів збереження образності цих одиниць мови є досить складним процесом.

Таблиця 2

Способи перекладу англійських безеквівалентних фразеологічних одиниць на позначення концепту «час» українською мовою

№	Спосіб перекладу	Приклади	Кількісне співвідношення (одиниць дослідження)	Відсоткове співвідношення, %
1	Калькування, або дослівний переклад	<i>to time one's remark well – зробити своєчасне зауваження; *flexible time – гнучкий час</i>	31	15
2	Описовий переклад	<i>white Christmas – час Різдва зі снігопадом; time depth – час розвитку, існування (мови, культури, цивілізації)</i>	173	85
		Усього	204	100

Висновки. Отже, ФО з компонентом «час» становлять проблему під час перекладу українською мовою. Денотативна модель, яка, згідно з Г.Е. Мірамом, є релевантною в разі перекладу англійських фразеологізмів, була застосована до цих одиниць мови. У результаті аналізу нами було виявлено, що більша частина еквівалентів фразеологічних одиниць на позначення концепту «час» належить до третього класу еквівалентності, відображаючи відмінності в сприйнятті й категоризації дійсності носіями англійської та української мов.

Під класифікацію еквівалентності Г.Е. Мірама не підпадає 18% проаналізованих ФО. За способами перекладу безеквівалентних ФО до 15% від загальної кількості застосовано дослівний переклад, а більшість (85% від загальної кількості) перекладається за допомогою описового перекладу. Тенденції, виявлені в ході дослідження, свідчать про необхідність різнобічного дослідження перекладу таких одиниць мови, як фразеологізми.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому й детальному дослідженні перекладу англійських ФО українською мовою, а саме: у наявності еквівалентів і виявленні безеквівалентних одиниць.

Література:

1. Англо-український фразеологічний словник: Близько 30 000 фразеологічних виразів / авт.-уклад. К.Т. Баранцев. – 2-е вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.
2. Фразеологія: знакові величини: [навч. посіб. для студ. факультетів іноземних мов] / [Я.А. Баран, О.М. Білоус, І.М. Зимомря та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 256 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – 342 с.
4. Кашароков Б.Т. Пословицы русского, немецкого и кабардино-черкесского языков – источник изучения культурно-языкового сознания (структурно-семантический и лингвокультурный аспекты): [монография] / Б.Т. Кашароков. – Черкесск: КЧ РИПКРО, 2003. – 246 с.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: [курс лекций] / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 192 с.
6. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология / В.В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.
7. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А.В. Кунин. – 2-е изд. перераб. – М.: Изд. центр «Феникс», 1996. – 336 с.
8. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов: [монография] / А.В. Кунин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zhurnal.lib.ru/w/wagarow_a_s/transl-bookkunun.shtml.
9. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
10. Любчук Н.В. Эквивалентність фразеологізмів з етнокультурним компонентом / Н.В. Любчук // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К., 2000. – 224.
11. Мирам Г. Профессиональный перевод: [учеб. пособ.] / Г. Мирам, А. Гон. – К.: Эльга Ника-Центр, 2003. – 136 с.
12. Основы перекладу / [Г.Е. Мірам, В.В. Дейнеко, Л.А. Тарантуха та ін.]. – К.: Эльга Ника-Центр, 2003. – 240с.
13. Потаенко Н.А. К языковому освоению временной структуры действительности / Н.А. Потаенко // Вопросы языкознания. – 1984. – № 6. – С. 43–53.
14. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я.И. Рецкер. – М.: Наука, 1974. – Ч. 1: Лексико-фразеологические основы перевода. – 1974. – 388 с.
15. Cambridge Dictionaries Online. – Cambridge Univ. Press, 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dictionary.cambridge.org/>.
16. Oxford Dictionary of English Idioms by A.P. Cowie, R. Mackin, I.R. McCaig. – 2nd ed. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1993. – 698 p.

Шнип Ю. В. Перевод английских фразеологических единиц с компонентом «время» на украинский язык

Аннотация. В статье рассматривается перевод английских фразеологических единиц с компонентом «время» на украинский язык с помощью трех классов эквивалентности (по денотативной модели). На основе анализа иллюстративного материала, то есть английских фразеологических единиц, выделены безэквивалентные единицы с компонентом «время» и определены способы их перевода.

Ключевые слова: перевод, фразеологическая единица, компонент «время», денотативная модель, классы эквивалентности, безэквивалентная фразеологическая единица, калькирование, описательный перевод.

Shnip Yu. Translation of English phraseological units with the component “time” into the Ukrainian language

Summary. The article is devoted to translation of English phraseological units with the component “time” into the Ukrainian language with the help of three equivalence classes (denotative model). On the basis of illustrative material analysis (English phraseological units) we have singled out the units without equivalents and identified the methods of their translation.

Key words: translation, phraseological unit, component “time”, denotative model, equivalence classes, phraseological unit without equivalents, loan translation, descriptive translation.